

تحقیق درباره کتاب کافی

معروفترین جامع حدیث پیش از کافی

نظر باینکه کتاب کافی در موضوع خود (حدیث) حلقه‌ای از حلقات يك سلسله بشمار میرفت و معرفی کامل آن منوط به شناختن حلقات پیش از آن بود مقدمتاً تاریخچه مختصری از حدیث اهل البیت و کتب و جوامع و جامعین عمده حدیث بصورتیکه گذشت مناسب بلکه لازم بنظر میرسید و با اینکه مطالب را هرچه پیش‌تر کوتاه کردیم و با سرعت رد شدیم معذرت مقدمه بیش از آنچه انتظار میرفت بطول انجامید و چند شماره مجله را اشغال نمود اینک دردنباله بحث و گفتگو در باره جوامع اولیه حدیث و نویسندگان عمده آن معروفترین و راجحترین و شاید عمده‌ترین کتاب حدیث پیش از کافی که مرجع شیعه و مقتدای غالب گرد آورندگان حدیث بعد از آن تا عصر کلینی مؤلف کافی بوده و حتی کلینی در تالیف خود بی‌نظر به آن نبوده است مورد گفتگو قرار داده و با این بحث بانتظار خوانندگان این رشته مقالات که جوابی بحث در اصل موضوع هستند و بیاری خدا از شماره بعد آغاز خواهد شد پایان میدهیم.

حسین بن سعید اهوازی

جامع مورد بحث اثر حسین و برادرش حسن بن سعید است در اینکه این خاندان تا چند پشت از علاتمندان باهل بیت علیهم السلام و یکی از اجداد و نیاکان ایشان از موالی و آزادشدگان علی بن الحسین زین العابدین علیه السلام بوده‌اند خلافتی بین علماء رجال نیست اما در سلسله نسب و تعیین شخص آزاد شده باختلاف سخن گفته‌اند نجاشی میگوید (۱) الحسین بن سعید بن حماد بن مهران مولی علی بن الحسین علیه السلام ابو محمد الاهوازی. شیخ طوسی میگوید (۲) الحسین بن سعید بن حماد بن سعید بن مهران الاهوازی من موالی علی بن الحسین علیه السلام. ابن ندیم (۳)

گفته است الحسن و الحسین ابنا سعید الاهوازیان من اهل الکوفة من موالی علی بن الحسین (ع) ۰۰۰۰ و هما الحسن و الحسین ابنا سعید بن حماد بن سعید، ابو عمر و کشی (۱) میگوید با الحسن و الحسین ابنا سعید بن حماد مولی علی بن الحسین صلوات الله علیهما • علامه حلی (۲) نسب این دو را مانند نجاشی ذکر کرده با این فرق که برخلاف وی ابو محمد را کنیه حسن دانسته نه حسین بنا به گفته نجاشی و طوسی و علامه (مهران) غلام آزاد شده علی بن الحسین (ع) بوده با این تفاوت طوسی مهران را پست چهارم و سعید را واسطه بین حماد و مهران قرار داده و آن دو این واسطه را حذف نموده و مهران را پست سوم دانسته اند این تدبیر اصلاً از مهران نام نبرده و سعید را پدر حماد دانسته ولی از عبارت وی فهمیده نمیشود که چه کسی آزاد شده علی بن الحسین (ع) است و اگر همانطور که ابتداء عیسارت وی حاکی است اراده کرده باشد که حسن و حسین از موالی آن حضرتند که با در نظر گرفتن زمان حیات این دو (چنانچه بعداً خواهیم گفت) و توجه با اقوال دیگران بطور قطع دور از حقیقت است مگر اینکه مسأله همه این خاندان را بشیخ جدشان مولی بدانیم در مقابل همه کشی حماد را که پست دوم است مولی علی بن الحسین یاد کرده و ابتدا از سعید دوم و مهران نام نبرده است بنظر ما اگر هر یک از این وسائط را معاصر با یکی از ائمه و سنین عمر آنان را با ایشان مقارن بدانیم سخن طوسی که مهران پست چهارم را غلام علی بن الحسین دانسته بواقع نزدیکتر است زیرا حسن و حسین بشرحیکه خواهیم داد معاصر حضرت رضا علیه السلام بوده اند و سعید معاصر موسی بن جعفر و حماد معاصر حضرت صادق و سعید هم زمان با امام باقر و مهران معاصر حضرت سجاد علیهم السلام خواهد بود . و اگر سنین عمر آنان را اندکی کم و زیاد و تاریخ ولادتشان را جلو و عقب بدانیم باید حق را به نجاشی و علامه بدهیم که از حسین تا مهران دو واسطه قائل شده اند در حال گفته ی کشی که حماد را مولی علی بن الحسین (ع) دانسته بعید بنظر میرسد .

حسن و حسین بتصریح شیخ طوسی (۳) و علامه حلی (۴) تفه و مورد اعتماد بوده اند علامه (۵) در باره حسین میگوید « ثقة عین جلیل القدر » و با توجه بمشایخ و تلامیذ

۱ - رجال کشی ص ۳۴۱ ۲ - خلاصه ص ۲۵ و ۲۰

۳ - فهرست ص ۵۸ و ۵۳ ۴ - خلاصه ص ۲۱ ۵ - خلاصه ص ۲۵

آنان که همه از بزرگان و اساطین فن حدیث و مولفین جوامع بوده اند و اقبال فقهاء بکتاب و آثار ایشان در وثاقت آنان جای تردید باقی نمی ماند مجلسی اول درباره حسین گفته است :

« مدار العلماء علی العمل بروایته و کتبه فهو و ان لم ینقل الاجماع علیه لکن المشاهد ، الاتفاق علیه و علی اخباره (۱) ابو عمر کشی میگوید (۲) حسن بن سعید کسی است که اسحق بن ابراهیم حصینی (۳) و علی بن الریان (۴) را پس از اسحق نزد حضرت رضا علیه السلام آورد و باعث معرفت آنان بامر ولایت گردید و آنان از وی حدیث شنیدند و بوسیله او معرفت آموختند و همچنین وی وسیله هدایت عبدالله بن محمد الحصینی (۵) و دیگران بوده تا حدیکه از طرف آن حضرت خدمت بایشان محول گردید و بمنصب و کالت مفتخر گردیدند (۶)

۱ - اعیان الشیعه ج ۲۶ ص ۹۹ نقل از تعلیقه وحید بهبهانی بر رجال کبیر

۲ - رجال کشی ص ۳۴۱

۳ - در خلاصه : الحصینی (بصادمهمله) ضبط شده و در جامع الرواة ج ۱ ص ۷۹ آمده : اسحق بن ابراهیم الحصینی لقی الرضا (ع) و جرت الخدمه علی یده للرضا علیه السلام اشتبه باسحق بن ابراهیم اخی علی بن ابراهیم

۴ - نجاشی و در رجال ص ۲۱۶ میگوید علی بن الریان ابن الصلت

الاشعری القمی ثقة له عن ابی الحسن الثالث (ع) نسخه شیخ در فهرست ص ۱۰۱ میگوید علی و محمد ابنا الریان بن الصلت لهما کتاب مشترک بینهما

۵ - در رجال نجاشی ص ۱۶۸ آمده عبدالله بن محمد الحصین الحصینی

الاهوازی روی عن الرضا (ع) ثقة له کتاب یرویه عدة من اصحابنا و در

فهرست طوسی ص ۱۰۱ چنین است عبدالله بن محمد بن حصینی له کتاب. جامع

الرواة ص ۵۰۵ میگوید عبدالله بن محمد بن حصین الحصینی (باضاء معجمه در

هر دو کلمه) و قبل الحصینی (بصادمهمله) جرت الخدمه علی یده للرضا علیه السلام

و در خلاصه ص ۲۰ عبدالله بن یحیی ضبط کرده است

۶ - علامه در خلاصه صفحه ۲۰ نظیر همین مطلب را ذکر کرده و سیاق عبارت

حاکی است که مدوک وی رجال کشی بوده است وی علی بن مهز یار را در عداد

این دو برادر اصلا از اهل کوفه بوده‌اند (۱) و باتفاق هم باهواز منتقل گردیدند و حسین از آنجا به قم رفت و بر حسن بن ابان وارد شد و در قم در گذشت (۲) در تاریخ و شرح زندگی این دو نفر بیش از این چیزی ننوشته‌اند بنابه گفته شیخ طوسی (۳) هرچه حسین تصنیف کرده حسن نیز آنرا از کلیه اساتید برادرش شنیده تنها حسن از (زرعه از سماعه) نقل میکرده و حسین بتوسط حسن از زرعه حدیث میکرده و مستقیما از او روایتی نداشته همچنان که طریق بآنان نیز یکی است یعنی هم در اساتید مشترکند و هم در تلامذ اما تحقیقات متاخرین ثابت کرده که این سخن کلیت ندارد و آن دو گرچه در بسیاری از مشایخ و تلامذ اشتراک داشته‌اند اما افراد اختصاصی بهر يك نیز متعددند و قدم مسلم اینست که شاگردان حسین بیشتر از برادرش بوده. ثلادر **جامع الرواة** راویان حسین ۱۹ تن و راویان حسن ۵ تن نام برده شده‌اند و تحقیق کامل در این باره متوقف بر ملاحظه جمیع اسناد و طرق حدیث این دو محدث است و این کاری است که مرحوم استاد علامه آیه الله بروجردی **اعلی الله مقامه الشریف** انجام داده‌اند و تنها با مراجعه به کتب رجال ایشان که هنوز طبع نشده این قبیل مسائل قابل حل است (نا تمام)

نامبردگان یاد کرده و مؤید این قول اینست که کشی در رجال خود ص ۳۴۰ میگوید **علی بن مهزیار** از اهل هند یکی از قراء فارس و نصرانی بوده و سپس ساکن اهواز گردید و چون حسن بن سہمید نیز در اهواز ساکن بوده لابد در آنجا باهم ملاقات کرده‌اند

۱ - فهرست ابن ندیم ص ۳۱۰ فهرست طوسی صفحه ۵۸ خلاصه صفحه ۲۵

۲ - فهرست طوسی ص ۵۸ رجال نجاشی ۴۸ ص خلاصه صفحه ۲۵

۳ - فهرست ص ۵۸ نجاشی در رجال ص ۴۶ فضالة بن ایوب را نیز اضافه کرده که حسین توسط برادرش از وی نقل میکنند اما بنقل اعیان الشیعه ج ۲۶ ص ۷۸ از **نقد الرجال** تفریسی در کتب اخبار روایت حسین از زرعه بدون واسطه زیاد است و ممکن است اشتباه باشد .